

Kad su kolumbijski vojnici zapretili da će je ubiti, Saskija Sassen je očajnički stegla svoj američki pasoš. Tad se ponela kao bespogovorni pripadnik svetskog poretka koji ona obično kritikuje, poretka u kom neki pasoši daju a drugi ne daju slobodu pristupa. Eda Manga je razgovarala sa Saskijom Sassen o “jeftinoj politici” i razgradnji patriotizma.

GLOBALNA PROPUSNICA: AMERIČKI PASOŠ

SASKIJA SASSEN
EDA MANGA

S engleskog prevela Jelena Stakić

Eda Manga: *Da li ste pomislili šta se sve politički implicira kad i o SAD i o Holandiji govorite kao o “svojoj zemlji”?*

Saskija Sassen: Čini mi se da je bitno da naglasim da sam ja američka građanka kad izražavam mišljenje o američkog političari, naročito ako se uzme u obzir stupanj na kom se nalazi naša istorija. Američki nam je predsednik rekao da ste “ili s nama, ili protiv nas”, te se, prema tome, svaka kritika vlade sad smatra za nepatriotski čin. Želim da istaknem da, kao građanka, imam pravo da budem kritičarski nastrojena. Postoji jedna grupa nas – intelektualca, umetnika i univerzitaraca – koji smo nedavno potpisali zajedničku izjavu u kojoj smo napali postupke naše vlade prema Iraku i prema useljavanju, kao i prema uskraćivanju građanskih i ljudskih prava zatvorenicima. Naša izjava objavljena je prošlog septembra u *New York Timesu* pod naslovom *Ne u naše ime*. Hteli smo da jasno stavimo na znanje da više nemamo poverenja u našu vladu da nas zastupa. Za ovo postoje predsedani, na primer stavovi francuskih i američkih intelektualaca povodom ratova u Alžiru, odnosno Vijetnamu. To je još jedno veoma naporno razdoblje u istoriji zbog kog je za mene dvaput važnije da istaknem da sam građanka, te stoga slobodna da kritikujem svoju zemlju.

Vaše pitanje se odnosi i na širi kontekst, razume se. Hoću da se shvati da su SAD moja zemlja, ali isto su to i Holandija i Argentina. U Argentini na mene gledaju kao na starosedeoce, i ljudi tamo tvrde da sam Argentinka. Pridajem ogromnu vrednost tome da budem u stanju da pripadam mnogim mestima. Život mi ne dopu-

šta isključivu odanost jednoj jedinoj zemlji ili nacionalnoj državi. Umesto toga, želim da rastavim na delove opštu primenljivost tvrdnji kao što su “Ja sam patriota”, ili “Ja sam građanka”, ili “Ja pripadam ovome mestu, ovoj zemlji”. Većina stanovnika ove Zemlje nema drugog izbora do da pripada datoj zemlji, ali nekima od nas pružena je mogućnost nacionalne višestrukosti i prilika da to pretvore u politički diskurs.

Kako biste opisali viđenje budućnosti koje proizlazi iz tih vaših ideja? Kad se govori o nestanku nacionalne države, kao što to vi činite, onda se nameće pitanje kakav novi svetski poredak predviđate. Da li i dalje razmišljate o posebnim državnim jedincama, ali oslobođenim stega nacionalnog identiteta? Ili o nekoj vrsti globalne vlade?

Ne verujem u neku globalnu državu – uopšte ne. Uvek tvrdim da je sasvim pogrešno čekati s razvojem globalnih politika sve dok ne stvorimo neki globalni okvir upravljanja. Osim toga, to bi sobom povuklo nesrazmernu kulturnu prevlast i koncentraciju vlasti – što je potencijal za hegemoniju ideja i ideologije. Istina je da ja naprosto nemam poverenja u nacionalne države, čak ni posle njihove “de-nacionalizacije”. Verujem u složeniju političku arhitekturu, u kojoj bi bilo prostora i za institucionalizaciju različitih prava i obaveza, i za logični organizacioni okvir. Ključno pitanje tiče se normi po kojima bi bila zamišljena cela ta građevina. U pravilima bi se morala dati prednost ljudskim i građanskim pravima, demokratskom sudelovanju i “glasu” za svakoga.

Uviđam da mnogi smatraju da je ideja o globalnoj državi zamisao koja oslobađa. Problem je u tome što upravljanje povlači niz

raznovrsnih neinstitucionalizovanih elemenata političke prakse, a ovi se moraju priznati kao deo konstitucionalne mape. “Globalna država” podrazumeva institucionalnu strukturu koja će dopustiti, ili obuhvatiti, samo neke oblike političke prakse. Priznavanje političkih procesa koji se nalaze izvan formalnog okvira postalo bi u globalnoj državi još teže. Mislim, recimo, na akcije sprovedene u znak protesta protiv policijskog nasilja, ili u znak podrške pravima useljenika – na političke izraze ulične svesnosti, drugim rečima. Danas, nacionalno zakonodavstvo može, a i ne mora, staviti takve aktivnosti van zakona, ili ih žigosati kao građansku neposlušnost. No i takve neinstitucionalne, neformalne varijante političke prakse ostaju u okviru političkih procesa.

Eto zašto više volim političku arhitekturu koja, s jedne strane, vodi računa o višestrukim oblicima prakse u okviru vladajućih političkih procesa, a s druge strane, o uključivanju definisanih vrednosnih sistema. Ovo drugo – ljudska prava, društvena pravda i tako dalje – treba da bude organizovano i sprovedeno i od vrha naniže, i od dna naviše. Ovaj strukturni zahtev je razlog što govorim o *arhitekturi* a ne o, recimo, *mreži*. Moramo udovoljiti zahtevu da uključimo i neformalne političke aktiviste. Da bismo unapređivali društvenu pravdu i pravo na učestvovanje, treba da pozdravimo tu *višestrukost političkih subjekata*, ako shvatate šta hoću da kažem.

Naravno, posle objave rata terorizmu, predmet ograničavanja postala je upravo legitimnost takvih aktivista. Time je stvorena nova politička klima koja utiče na upravljanje državama i na njihove odnose sa ostalim državama. Šta je, po

*vašem mišljenju, to značilo za proces globalizacije i za neinsti-
tucionalizovane oblike aktivizma?*

Prvo što mi pada na pamet kao posledica jesu ograničenja građanskih sloboda uvedena u ime rata protiv terorizma, ali koja sve više pogađaju velike delove stanovništva u “našim” zemljama. Ovo vredi za Veliku Britaniju i Nemačku i, naročito, za Sjedinjene Države. Ekonomska globalizacija već se koristi kao dovoljan povod da se suze prava sitnih preduzetnika i sličnih delatnika, kao na Severu, tako i na Jugu. Ukratko, rat protiv terorizma i globalizacije zasnovan na nametanju neoliberalnih načela trgovine izazvao je gušenje prava i prilika koje bi bile dostupne neformalnim političkim i ekonomskim igračima.

Jasno, isto je tako tačno – po nekoj vrsti kontradinamike – da se novi politički subjekti podstiču na akciju. Ovo sam lično posmatrala prošlog februara, kad sam otišla u Porto Alegre na *Svetski društveni forum*. Pokret antiglobalizacije regrutuje ljude čiji su ekonomski resursi vrlo mali, koji su dosad bili politički i društveno izolovani, ali sad su se osposobili da stvaraju sopstvene globalne mreže. Slično tome, politike motivisane neprijateljstvom prema autsajderima – tuđincima – stvorile su otpor onih koji veruju da građanska prava pripadaju svakome. Postoji uspon politike nepovlašćenih i kritike koja je na nišan uzela velike sile.

*Često govorite o “globalnom gradu” kao platformi za sučeljava-
vanje dva glavna igrača u procesu globalizacije: nepovlašće-
nih, i delatnika globalnog kapitalizma. Kakva će, po vašem
mišljenju, biti sudbina sela? Ja potičem iz Kolumbije. Za ljude
koji žive u zemljama kao što je moja, gradovi su ostrva
odvojena od seoske borbe za osnovne potrebe: da se zaseje do-
voljno hrane, da se dobije pristup zemlji i vodi...*

Globalni grad je izvorno fenomen Severa, iako se sad pomalja i drugde u svetu. Ima mnogo zemalja u kojima grad ne preovlađuje, a koje se temelje na društvenoj dinamici. Jedna od njih je i Kolumbija. U Kolumbiji napetosti izaziva država zasnivajući svoju legitimnost na savladavanju snaga koje su zapravo van njene kontrole. Stanovništvo je rastrzano između suprotstavljenih tabora.

*Verujem da je dezintegracija kolumbijske države – a možda i
ruske države – na neki način u vezi sa onim što se dešava u
Evropi i Severnoj Americi. Da li se slažete da je sadašnja
usredsređenost na stvari kao što su validna dokumenta i pa-
soške kontrole simptomatična?*

Isviše se dobro sećam jednog jezivog, prilično rečitog događaja koji se tiče mene. Bilo je to 1978. ili 1979. Odletela sam u Bogotu, ali sam izgubila vezu za Medelin. Oduvek sam bila pomalo pustolov, i pomislila sam zašto se ne bih provozala autobusom i razgledala naokolo. Ljudi sa kojima sam razgovarala na aerodromu neprestano su mi govorili: “Ne možete otići odavde do autobuskog terminala tek tako. Opasno je!” Ali ljudi stalno govore takve stvari, pa sam samo odgovorila “Naravno”, i učinila ono što sam naumila. Otišla sam do autobuskog terminala u Bogoti. (Smeh) Uvidela sam da bi mi neko mogao ukrasti torbicu, pa sam izvadila pasoš iz nje i sela na njega. Pomislila sam kako mi mogu uzeti torbicu, to je jedno, ali da mi uzmu pasoš, e to...

Posle polučasovne vožnje, zašli smo za jedan ugao i zatekli se usred velike nevolje. Baš te noći u Bogoti je izbio narodni protest zato što je vlada povisila cenu autobuskog prevoza. Tu gde smo se zaustavili zapaljena su tri au-

tobusa i ljudi su vikali i bacali kamenice. U prvom trenutku se nisam užasnula, samo sam se uplašila. Strah nije isto što i užas: strah vas tera da se prikupite, ali kad vas zahvati užas, to je nešto drugo. Potražila sam zaklon jer sam sedela pored prozora i bojala se da bi me neka kamenica mogla pogoditi u glavu. Jedna kamenica pogodila je vozača... svi prozori već su bili polupani... vozač je izgubio kontrolu i autobus je stao, a ja sam doživela nešto jače od straha... i dalje su nas gađali kamenicama i urlali. Neki su povređeni... Skliznula sam na pod a ljudi su poskakali na mene, a u međuvremenu je rulja napolju pokušavala da prevrne autobus... Izgubila sam svaki osećaj za vreme... na kraju, bilo je troje poginulih. A onda je sve utihnulo. Pojavili su se vojnici – da mene spasava vojska, to je bila posebna ironija! Pomogli su nam da izađemo iz autobusa. Svi su otišli kući, porodici ili prijateljima. Vojnici su se postarali za ranjenike... Ja sam zgrabila svoj pasoš. Sećam se kako sam spasla svoj pasoš!

Sledeći čin počeo je dok sam stajala u pustoj ulici, nemajući pojma šta da radim. Vojnici su još bili u blizini, ali su se pripremali se da odu svojim oklopnim transporterom. Povikala sam: “Ne, ne, ne, ne smete me ostaviti ovde!” Dopustili su mi da se povezem s njima nekoliko blokova, dok nisu ugledali dva vozača autobusa. Od jednog su tražili da me otpрати do autobusnog terminala. Uzela sam sobu u otrcanom hotelu preko puta terminala. Čovek na recepciji me je čudno pogledao... a onda odveo do sobe. Činio mi se nekako uvrnut, osećala sam se nelagodno, i zato sam pokušala da zaključam vrata, ali brava je bila neispravna. Malo kasnije, on se vratio. Imala sam posekoti-

ne po celom telu, naročito na kolenima. Krv mi je curila niz noge. Kosa mi je bila ulepljena od krvi i puna srčce. I tako, kad je momak ušao u moju sobu, rekla sam: “Pogledajte me! Zar me stvarno želite takvu?” Pokazala sam na rane koje su krvarile, i ponavljala: “Takvu? Takvu?” On se naglo okrenuo i otišao – da povraća, mislim. Ali poenta cele priče je da sam sve vreme bila krajnje usredsređena na jednu stvar – na svoj pasoš. Ne na smrt, nego na svoj pasoš!

U ovom događaju iskristalisalo se mnogo pitanja, zar ne? Nalazili ste se u zemlji u kojoj vam je pasoš bio jedino jemstvo ljudske vrednosti, u državi koja ne može da pruži sopstvenim građanima čak ni ličnu bezbednost i ostala osnovna ljudska prava. Mislim da mi koji slučajno živimo na Severu više volimo da zamišljamo kako smo bezbedni među židovima svojih pravednih sudskih sistema. Verovatno se zbog naše želje za bezbednošću čini da restriktivni zakoni o useljavanju brane naša prava i sisteme socijalnog osiguranja. Zar ne bi i obrnuto moglo biti istina? Zar se ne bi moglo desiti da je trend renacionalizacije useljeničkih politika, kao što vi opisujete taj proces u knjizi “Gosti i tuđinci” (Guests and Aliens), maska za rasturanje naših sistema socijalnog osiguranja?

Potpuno se slažem. To je jedan primer onoga što ja zovem “jeftina politika”. Značenje izraza je bukvalno, u tom smislu što opisuje pristupe legitimitetu vladâ koji su mnogo manje skupi od čestitih službi za građanstvo koje finansira država. Prebacivanje krivice na useljenike, kao da su useljeničke zajednice stvarni uzrok za smanjenje iznosa socijalnog osiguranja, takođe je “jeftino”. Jeftina politika postoji u kontekstu kako ekonomskih, tako i političkih troškova.

Zato i jesam tako kritičarski nastrojena prema svim političarima koji ne uspevaju da se suoče sa izazovom predstojeće demo-

grafske krize u svoj njegovoj oštini. Često čujemo tvrdnju da će uskoro biti zahteva za useljavanje. Mi već zavisimo od useljavanja, ali čini nam se da je teško prihvatiti tu činjenicu – istorijski, mi smo isključili i diskriminirali autsajdere. U toj je oblasti potreban ozbiljan politički rad, i bolje da ga se odmah latimo. S vremenom, mnoga isprepletena pitanja sve će se više međusobno mrsiti. Jedan aspekt je da će sve više ljudi postajati neprijateljski nastrojeno prema “tuđincima”, što zauzvrat stvara klimu tolerancije prema takvim stanovištima. Danas je u govoru o strancima veoma primetan povratak “nacionalnome”, a ton tog govora ume da bude agresivan. Biće to kratka faza, međutim, trajaće otprilike još desetak godina, a onda ćemo ući u novi krug. On će sobom povući priznavanje naše sve veće potrebe za useljenicima. Političari i dalje vole da upotrebljavju uprošćenu retoriku, ali mi se nalazimo u vrlo složenoj situaciji koja od nas zahteva da se usklađujemo sa višestrukošću. Ovo podjednako važi i za naše institucije, i za svakog od nas pojedinačno.

Da još malo govorimo o sebičnom interesu nasuprot humanitarnim obzirima, postoji još jedna značajna posledica gaženja prava takozvanih ilegalnih imigranata. To je opasnost od kidanja postojeće mreže građanskih prava koja na okupu drži naše sopstveno društvo. Mislim da se zavaravamo ako verujemo da nasrtaj na građanska i ljudska prava onih koji su se uselili bez odobrenja nema nikakve veze s nama. Varka je kad ubeđujete sebe da leš prošvercovanog useljenika – žrtve koja je umrla negde uz vašu obalu ili pri prelasku vaše granice – ne znači ništa zato što se ta osoba može definisati kao “ilegalac”. To nas oštećuje kao rak u ranoj

fazi. Mala izraslina, naizgled zanemarljiva, može na kraju zahvatiti celo telo.

U jednoj debati u Švedskoj sugerisano je, na primer, da useljenike koji hoće da budu radna snaga treba ohrabrivati, ali skopčano sa izvesnim ograničenjima prava. Posle čitanja vaših analiza imam utisak da biste vi bili za neko rešenje u tom smislu. Da li je to tačno?

Uzmemo li u obzir sadašnje prilike – konačni sudija biće istorija, zato što pouzdano predviđanje ne postoji – možda ne bi bilo loše takozvanim ilegalnim imigrantima dati određena, ali ograničena prava. Dok oni budu sve više popravljali svoj status, bićemo svedoci početka jednog zanimljivog istorijskog dešavanja. Ako u društvenom kontekstu preovlađuje teško neprijateljstvo prema “tuđincima”, bolje je da postoje maka ograničena prava, nego nikakva. Ta se prava mogu iskoristiti kao materijalna osnova za veće sudelovanje u društvu.

Razumem kako ste, uz postojeće uslove u SAD, stigli do takvog mišljenja. U društvima kao što je švedsko, i u mnogim drugim zemljama Evrope, cilj je bio da se svim građanima dadu ista prava koliko je to god moguće. Ideja koju sam pomenula stvorice jedan prelazni oblik građanstva, status “privremenog gosta” – ni punog građanina, ni tuđinca. Drugim rečima, napustili bismo svoje stare ideale i prihvatili činjenicu da država blagostanja neće štititi neke ljude koji žive u našoj zemlji, ili će oni biti tolerisani samo zbog svoje spremnosti i sposobnosti da rade.

Da, shvatam – ali poznajem mnoge useljenike koji ne žele da ostanu. Umesto toga, oni hoće da rade u, recimo, SAD ili Nemačkoj kratko vreme, možda samo nekoliko meseci. Takvi radnici više vole društveni kontekst zemlje iz koje potiču.

Naravno, ali na izvesnom mikronivou. Rešenje poput ovog koje ste skicirali ima prednosti za ambiciozne, zdrave useljenike sa kvalifikacijama koje se mogu unovčiti. On – ili ona – je dobrodošao da daje svoj prilog našem društvu. Ali njegovom rođaku vezanom za invalidska kolica naš sistem socijalne pomoći neće ponuditi lečenje. Šta to znači na makronivou? Kako takva rešenja kojima se ljudi dele utiču na društvene uslove uopšte uzet? Kako će uticati na odnose između zemalja?

S pravom ističete razliku između mikro– i makronivoa. Pravno gledano, verujemo da je ograničavanje prava useljenika pogrešno, zato što će otežati budućim generacijama da se bore sa sukobima koji će nastati iz nejednakosti. Pošto je potrebno sve više useljenika, društvo će otkriti da je izgubilo sposobnost da se nosi sa pitanjima imigracije.

Ali moramo stvoriti i rešenja koja odgovaraju sadašnjim obrascima migracije, rešenja koja se tiču pojedinaca koji žele da se kreću iz zemlje u zemlju. Takva rešenja već su se materijalizovala za visokoobrazovane ljude, pošto ovi uživaju blagodeti fleksibilnih sporazuma o transferu kvalifikacija. Danas, uprkos prevlasti nacionalnih i lokalnih tržišta radnih mesta, zapravo postoje dve očigledne i prostrane oblasti globalizovanog zapošljavanja: jedna je otvorena visokokvalifikovanim ljudima na gornjem kraju tržišta, a druga uslužnim radnicima kao što su razni negovatelji i čistači. Značaj kvalifikovane elite uviđamo kad stvaramo odgovarajuća prava na osnovu regulacije STO i NAFTA, a što se one druge radne snage tiče, pravimo se da je nema. Moramo učiniti da prava postanu dostupna preko granica – da unapređujemo slobodu kretanja! Ali, istovremeno, moramo se postarati da se useljenik integriše u društvo, tako da starosedelački građani počnu da na useljeničke zajednice gledaju kao na prirodne komponente društvene strukture.

312

© The authors

© Eurozine (www.eurozine.com)